

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертацію Баландіна Дмитра Павловича
«Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної
діяльності з товарами військового та подвійного призначення»,
поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата наук з
державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми
державного управління

Актуальність обраної теми досліджень.

Зовнішньоекономічний обіг продукції оборонного та подвійного використання є сферою, де швидкість управлінського рішення поєднується з вимогами безпеки, міжнародної відповідальності та технологічного захисту. Повномасштабна війна змінила структуру українського ОПК: зростає приватний Military-Tech сегмент, розширюється міжнародна виробнича кооперація, а об'єктами передач стають програмне забезпечення, алгоритми, технічна документація й хмарні сервіси. Держава має одночасно забезпечувати доступ до критичних компонентів, підтримувати правомірну зовнішньоекономічну активність виробників, запобігати несанкціонованому реекспорту та дотримуватися міжнародних режимів експортного контролю. Саме така багатокomпонентність визначає актуальність обраної теми для національної безпеки та публічного управління.

У цьому контексті дисертація Баландіна Д.П. є своєчасною науковою працею, оскільки в ній предметно розглянуто не окремі дозвільні процедури, а взаємопов'язану систему регуляторних, інституційних, дипломатичних, цифрових і технологічних інструментів державного впливу на міжнародні передачі товарів військового та подвійного призначення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Логіка дослідження послідовно веде від з'ясування економічної та безпекової природи ринку озброєнь до формування напрямів перебудови державного регулювання в Україні. Продуктивним є поєднання положень «воєнного кейнсіанства» та «воєнного мальтузіанства», що дає авторові змогу показати подвійний характер оборонного експорту: необхідність суворого контролю та можливість отримання ефекту масштабу для національного виробництва.

Аналітичну цінність має зіставлення методів вимірювання міжнародних передач озброєнь. Розмежування індикатора TIV, вартісного підходу CRS і національних систем звітності показує, що жоден із них окремо не відображає всі економічні та воєнно-стратегічні параметри передачі. Доцільною є орієнтація на комбіноване використання даних про воєнний потенціал, ліцензування та кінцеве використання.

Змістовним результатом є авторська періодизація розвитку регуляторної моделі українського ОПК. Виокремлення етапів 1991–2010, 2011–2021 років і періоду після 2022 року відображає перехід від виживання й централізації до координації мережі державних та приватних учасників. Це допомагає пояснити сучасну потребу у швидших рішеннях, нових формах взаємодії з інвесторами та посиленому захисті критичних технологій.

Міжнародні режими експортного контролю розглядаються автором не як статичний набір заборон. Аналіз Договору про торгівлю зброєю, Вассенаарської домовленості, end-use monitoring і сервісних моделей підтримки експорту обґрунтовує поєднання двох функцій держави: сприяння правомірним операціям та запобігання потраплянню контрольованих товарів і технологій до небажаних кінцевих користувачів.

Науково-прикладний інтерес становить конструкція відкритої

оборонної інноваційної екосистеми за участю державних підприємств, приватних розробників, Brave1, наукових установ, військових користувачів та іноземних партнерів. Важливо, що мережевість не ототожнюється з дерегуляцією: у роботі зберігається вимога контролюваності чутливих передач і захисту інтелектуальної власності.

Схвальної оцінки заслуговує трактування економічної дипломатії як інфраструктури технологічної кооперації. Цифрові канали, дипломатичне супроводження, страхові інструменти, торгово-промислові палати, ділові ради та діаспора пов'язуються із завданням формування довгострокових партнерств, орієнтованих на збереження критичних компетенцій і розвиток виробничих зв'язків.

Суттєвою перевагою роботи є увага до невідчутних міжнародних передач. Хмарні алгоритми, програмне забезпечення, цифрові креслення та віддалена технічна допомога дедалі гірше контролюються інструментами, орієнтованими лише на перетин товаром кордону. Тому диференційована експертиза технологічних потоків, перевірка кінцевого користувача та цифрова доказова база логічно доповнюють традиційний експортний контроль.

Переконливо обґрунтовано адаптивну поведінку держави у воєнний період: інтенсивність регуляторного впливу має змінюватися залежно від характеру операції та рівня ризику. Прискорення критично важливих поставок поєднується з посиленням наглядом за ризиковими напрямками, а стратегія ОПК переорієнтовується на спільне виробництво, локалізацію компонентів і НДДКР із партнерами з НАТО та ЄС.

Вагоме місце посідає модернізація інформаційної основи експортного контролю. Інтелектуальний моніторинг, автоматизована первинна ідентифікація товарів, інтеграція реєстрів і захищене фіксування операцій створюють передумови для переходу від паперової дозвільної логіки до аналітичного управління ризиками. Позитивно, що юридично значуще

рішення залишається за уповноваженою посадовою особою.

Практичної спрямованості додає модель «керованої технологічної абсорбції», орієнтована не на просту закупівлю готової продукції, а на освоєння компетенцій, локалізацію виробничих процесів, підготовку персоналу та спільні НДДКР. Її поєднання з правилами контролю нематеріальних передач створює основу для довготривалої технологічної кооперації.

Аргументація спирається на законодавство України, матеріали профільних державних органів і міжнародних організацій, а також ресурси SIPRI, IISS, COT, ЄС і НАТО. У всіх трьох розділах простежується послідовність «теоретичне положення – оцінка чинної практики – рекомендація», що забезпечує зв'язок завдань із висновками.

Достовірність результатів і новизна досліджень, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Достовірність результатів забезпечено комплексом взаємодоповнювальних методів: аналізом і синтезом, порівняльними та статистичними процедурами, системно-структурним підходом, структурною декомпозицією, економіко-математичним моделюванням, кореляційними, регресійними й дискримінантними процедурами. Інформаційна база сформована з офіційних національних і міжнародних джерел, релевантних предмету дослідження.

Дисертація виконувалася в межах НДР навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту України «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U01007). Внесок здобувача пов'язаний із розвитком нормативно-правових, економічних та організаційних інструментів регулювання міжнародних передач.

До результатів дисертації, які найбільш виразно характеризують наукове припущення, доцільно віднести такі положення:

уперше:

- сформовано науковий підхід до регулювання міжнародних передач товарів військового та подвійного призначення, в якому через синтез «воєнного кейнсіанства» і «воєнного мальтузіанства» поєднано безпекові завдання держави, економіку оборонного виробництва та вплив інформаційної асиметрії на ризиковість ланцюга постачання;

Відмінність цього положення полягає у виході за межі трактування експортного контролю лише як системи дозволів і заборон. Регуляторне рішення пов'язується також із завантаженням виробництва, витратами на НДДКР та стійкістю національного ОПК.

Теоретична цінність результату полягає у зв'язуванні промислово-економічних і безпекових мотивів публічного втручання, що створює підґрунтя для ризик-орієнтованих моделей з різною інтенсивністю контролю.

Прикладна цінність виявляється у можливості поєднати захист критичних технологій із підтримкою легальної міжнародної кооперації та зменшенням надлишкового адміністративного навантаження на добросовісних суб'єктів ЗЕД.

удосконалено:

- методичне пояснення еволюції державного регулювання ЗЕД підприємств ОПК через періодизацію зміни домінуючої управлінської моделі – від виживання й централізації до інтеграції у глобальні безпекові виробничі мережі та партнерства держави з приватним сектором;

- організаційно-інституційну взаємодію суб'єктів ЗЕД оборонної сфери на основі відкритої інноваційної екосистеми за участю Brave1, приватного Military-Tech сектору, наукових установ, військових користувачів і партнерів держав-членів НАТО;

- стратегічні засади цифрової модернізації державного експортного контролю, доповнені інтелектуальним моніторингом, автоматизованою ідентифікацією товарів, перевіркою кінцевих користувачів і захищеним середовищем для невідчутних технологічних передач;

дістали подальшого розвитку:

- підходи до регулювання обігу товарів військового і подвійного призначення шляхом поєднання міжнародних режимів контролю із сервісним супроводом правомірного експорту та моніторингом кінцевого використання;

- підхід до інвестиційного супроводження економічної дипломатії, що поєднує цифрові й дипломатичні канали, страхування ризиків та мережеві бізнес-інституції для формування стійких технологічних партнерств;

- положення щодо адаптації міжнародних передач до воєнного стану й санкційних режимів через диференціацію регуляторного навантаження, спрощення критичного оборонного імпорту та розвиток спільного виробництва з партнерами НАТО і ЄС;

Наведені результати об'єднані спільною ідеєю переходу від формально-дозвільної системи до регулювання, заснованого на оцінюванні ризику, цифровій простежуваності, міжвідомчій взаємодії та контрольованій міжнародній технологічній кооперації.

Основні результати дисертації опубліковано у 8 одноосібних наукових працях загальним обсягом 3,05 обл.-вид. арк.: 4 статтях у фахових виданнях України, 1 статті у періодичному виданні держави-члена ЄС та 3 працях апробаційного характеру. Публікації охоплюють основні складові дослідження – регулювання ЗЕД в оборонній сфері, моніторинг передач, інституційні механізми ОПК, економічну дипломатію та адаптацію до воєнних умов.

Значення роботи для науки і практики та шляхи використання результатів дослідження.

Для науки державного управління робота важлива розширенням предметного поля експортного контролю, який пов'язано з оборонною промисловою політикою, економічною дипломатією, цифровізацією та трансфером технологій. Практична складова виявляється у рекомендаціях щодо перевірки міжнародних передач, супроводження коопераційних проєктів, захисту технологічних даних і моніторингу кінцевого використання.

Прикладна придатність одержаних результатів підтверджена їх використанням або врахуванням у діяльності низки державних, наукових та господарських структур, зокрема:

- результати дослідження доведено до відома членів Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки (лист від 20.05.2026 № 04-22/13-2026/116861);
- Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства НААН застосував елементи інтелектуального моніторингу під час робіт із БпЛА та сенсорними системами з урахуванням їх можливого статусу товарів подвійного призначення (акт впровадження 2026 р.);
- MISTA Sp. z o.o. (Республіка Польща) врахувала рекомендації щодо цифрового аналізу міжнародної технологічної кооперації та ризик-орієнтованого контролю міжнародних передач технологій (довідка від 12.05.2026 № 430);
- Центральний НДІ озброєння та військової техніки Збройних Сил України прийняв підходи до міжнародної виробничої кооперації і спільного виробництва з партнерами НАТО та ЄС (довідка від 05.06.2026 № 220/59/ВихЗВГ/54);
- Державна служба експортного контролю України врахувала положення щодо ризик-орієнтованого контролю, цифровізації процедур,

нагляду за кінцевим використанням і невідчутними передачами технологій (довідка від 04.06.2026 № 4450/42-26);

- Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України взяло до впровадження підходи до комплекснішого контролю міжнародних передач, цифровізації дозвільних процедур та перевірки кінцевого використання (довідка від 15.06.2026 № 2721-12/55028-07).

Оцінка оформлення дисертації та змісту автореферату.

Дисертація має завершену композицію: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Повний обсяг становить 220 сторінок, бібліографічний список містить 238 найменувань. Структура відповідає поставленим завданням і послідовно веде від теоретико-методичних засад до аналізу діючих механізмів та рекомендацій з їх удосконалення. Автореферат належно відображає зміст, новизну і практичне значення роботи.

Недоліки та дискусійні положення (зауваження до роботи).

Позитивна загальна оцінка дисертації не виключає наявності положень, які потребують додаткової аргументації та можуть бути предметом фахової дискусії під час публічного захисту.

1. У підрозділі 1.1 (с. 27–48) автор будує концептуальний підхід на поєднанні «воєнного кейнсіанства» та «воєнного мальтузіанства» і пов'язує експорт із можливістю зменшення питомих витрат за рахунок ефекту масштабу. Водночас у роботі недостатньо операціоналізовано цей зв'язок стосовно українського ОПК. Не визначено, за допомогою яких саме показників можна емпірично відокремити зниження собівартості внаслідок розширення експорту від впливу інших факторів – зміни обсягів державного замовлення, валютного курсу, вартості компонентів або завантаження виробничих потужностей. Наведення хоча б модельного прикладу або

набору критеріїв перевірки цієї залежності посилює доказовість центрального теоретичного положення дисертації.

2. Запропонована у підрозділі 1.2 (с. 49–60) періодизація розвитку державного регулювання ЗЕД підприємств ОПК є логічною, однак межі між її етапами обґрунтовано переважно через загальнополітичні та інституційні події. Не цілком зрозуміло, які формалізовані ознаки свідчать про завершення одного типу регуляторної моделі та початок іншого. Зокрема, події 2014 року істотно змінили коопераційні зв'язки, імпортозаміщення та безпекові пріоритети, але в авторській схемі вони залишаються всередині єдиного етапу 2011–2021 рр. Доцільно було б пояснити, чи не потребує цей період внутрішнього поділу на підетапи або запровадження кількісних критеріїв зміни управлінської парадигми.

3. У підрозділі 1.3 дисертант широко використовує досвід JETRO, KOTRA, Switzerland Global Enterprise, GTAI, Business Sweden, Team Finland та інших інституцій підтримки експорту. Порівняльний матеріал є корисним, проте більшість наведених структур створена насамперед для просування цивільної зовнішньої торгівлі та інвестицій. У роботі недостатньо розмежовано елементи їхньої практики, які можуть бути безпосередньо перенесені в оборонну сферу, і ті, що потребують принципової адаптації через режим секретності, ліцензування, санкційні обмеження та контроль кінцевого користувача. Така класифікація зробила б рекомендації щодо сервісної моделі підтримки оборонного експорту більш прикладними.

4. У підрозділах 3.2–3.3 запропоновано захищений цифровий контур контролю невідчутних передач та використано підхід «*deemed export*» («умовного експорту»). Разом із тим потребує додаткового правового уточнення сам момент виникнення контрольованої міжнародної передачі в цифровому середовищі. Наприклад, не до кінця визначено, чи вважається такою передачею надання іноземному фахівцеві віддаленого

доступу до репозиторію коду, відкриття прав до хмарного середовища, демонстрація технічних даних під час дистанційної консультації або доступ до сервера, фізично розташованого за межами України. Доцільним видається формування чітких юридичних тригерів, які визначатимуть необхідність ліцензування, журналювання та постконтролю подібних операцій.

5. Розвиваючи підхід до інвестиційного супроводження економічної дипломатії у підрозділі 2.2 та подальших рекомендаціях третього розділу, автор обґрунтовує використання цифрових платформ, дипломатичних каналів, ділових рад, торгово-промислових палат і страхових інструментів. Однак у роботі не сформовано окремої системи оцінювання результативності саме цих заходів. Без визначених показників складно встановити, чи став конкретний результат наслідком державного дипломатичного супроводження, чи був досягнутий бізнесом незалежно від нього. Доцільно було б запропонувати показники конверсії кваліфікованих контактів у переговори й контракти, тривалості супроводження проєкту, обсягу мобілізованого приватного капіталу відносно бюджетних витрат та географічної диверсифікації партнерств.

Загальний висновок.

Дисертація Баландіна Дмитра Павловича «Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення» є самостійним завершеним дослідженням, у якому вирішено поставлене наукове завдання щодо розвитку теоретичних підходів, методичного інструментарію та прикладних рекомендацій у сфері міжнародних передач. Висловлені зауваження мають дискусійний характер і не змінюють позитивної оцінки роботи.

Підсумовуючи викладене, вважаю, що дисертаційна робота Баландіна Дмитра Павловича відповідає вимогам МОН України до дисертацій на

здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління, у тому числі положенням Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» (зі змінами), та наказу МОН України від 23.09.2019 р. № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук». Баландін Дмитро Павлович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 — механізми державного управління.

Офіційний опонент,

провідний науковий співробітник
науково-методичного відділу
забезпечення якості освітньої
діяльності та вищої освіти
Військового інституту танкових
військ Національного технічного
університету «Харківський
політехнічний інститут»,
д.держ.упр., старший дослідник

Світлана МОРОЗ

